

ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ ՍՈՒՐԵՆ
(ՍԻ)

ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ՍԻՐԻԱՅՈՒՄ 2000-2005ԹԹ.

2000թ. հունիսի 10-ին վախճանվեց Սիրիայի Արաբական Հանրապետության /ՍԱՀ/ երկարամյա նախագահ Հաֆեզ ալ-Ասադը և մեկ ամիս անց՝ հուլիսի 12-ին համընդհանուր հանրաքվեի արդյունքում երկրի ղեկավար դարձավ նրա որդի Բաշար ալ-Ասադը: Ազդարարվեց Սիրիայի պատմության մի ամբողջ քաղաքական դարաշրջանի ավարտ և սկսվեց նորը. որն իր հետ բերեց բազմաթիվ նոր հիմնախնդիրներ և հարցադրումներ¹:

Դրանց մեջ ամենակարևորներից էր սիրիական իշխանությունների և իսլամական ընդդիմության փոխհարաբերությունների հարցը: 1976-1982թթ. երկրում նրանց միջև ծավալված սուր հակամարտությունն ավարտվեց «Մահմեդական եղբայրներ» արմատական իսլամական կազմակերպության պարտությամբ. կրոնական ընդդիմության վտանգն արմատախիլ արվեց ամենածայրահեղ գործողությունների միջոցով: Հետագա 20 տարիների ընթացքում վարչակարգի վերաբերմունքը որոշակիորեն մեղմվեց, սակայն Հաֆեզ ալ-Ասադի քաղաքականության ընդհանուր ուղեգիծը միշտ էլ մնում էր անփոփոխ՝ բացառել ելույթի դրսևորման ցանկացած հնարավորություն. «Մահմեդական եղբայրներ» կազմակերպությունն արգելված էր, իսկ իսլամն իր չափավոր դրսևորումներով կոչված էր ծառայելու պետության, իշխող կուսակցության և երկրի նախագահի իշխանության ամրապնդմանը: Իրավիճակի արդյունավետ վերահսկողության գրավականն էր այն, որ իշխանությունները մշտապես ընդգծում էին անհրաժեշտության դեպքում կոշտ քայլերի դիմելու իրենց վճռականությունը:

Հաֆեզ ալ-Ասադի մահից հետո իրավիճակը փոխվեց:

Այսօր երբեմնի ընդգծված աշխարհիկ սիրիական հասարակությունն արագացված տեմպերով իսլամականացվում է: Երկրում ավելի մեծ թափ է ստանում մզկիթաշինությունը, իսկ հին մզկիթները մշտապես լիքն են լինում աղոթքի ժամերին: Համատարած է դարձել կանանց գլխաշոր կրելու սովորույթը: Այս ամենը վերաբերում է Սիրիայի բոլոր քաղաքներին՝ ներառյալ ամենաաշխարհիկը համարվող մայրաքաղաք Դամասկոսը²:

Իսլամականացումն է մաս Սիրիայի իշխանական վերնախավը: Այսպես, մախսազահ Բաշար ալ-Ասադի ճառերում իսլամական հռետորականության դերն ավելի ընդգծված է դառնում¹: Բարձրաստիճան պաշտոնյաները մույնպես փորձում են ավելի ընդգծել սեփական կրոնավախությունը: Հետաքրքրական է մաս մախկին փոխմախսազահ Խադդամի մահմեդական օրենքների և ավանդույթների ավելի մեծ հարգանքով գործելու հրամանագիրը: Իշխանության վերին օղակներում այս ուղղության կողմնակիցների առկայության և մեծ կշռի մասին է վկայում մաս գրող Նաբիլ Ֆայյադի ձեռքակալումը, որի հիմնական «մեղավորությունը» նրա՝ երկրի իսլամականացման մասին ահագանգող հռչակածներն էին:

Երկրի իսլամականացմանը մպաստում է մաս արտաքին գործունը: Սիրիական հասարակությունում, բազմաթիվ այլ իսլամական պետությունների նման, վերջին տարիներին բավականին տարածված է արևմտյան քաղաքակրթական սպառնալիքին դիմակայելու ամհրաժեշտության գաղափարը: Իրաքում ամերիկյան քաղաքականության պայմաններում այս չափազանց պարզեցված «քաղաքակրթական բախման» կոնցեպցիան բավականին արդյունավետ օգտագործվում է իշխանությունների կողմից, հասարակության մոբիլիզացման, հայրենասիրական զգացմունքների բարձրացման և սեփական իշխանության հեղինակության համար: Վարչակարգն իսլամական բաղադրիչի ընդգծման միջոցով ստանում է իսլամական աշխարհի գաղափարական աջակցությունն ԱՄՆ-ի հետ պայքարում և բացի այդ շահում է երկրի ավելի իսլամականացող բնակչության համակրանքը: Սրանով մաս հնարավոր է լինում խլել մախսադեռությունն իսլամական խմբերից և հետզհետե ավելի ակտիվացող «Մահմեդական եղբայրներ» կազմակերպությունից:

Իսլամիստական կազմակերպությունները 1980-ականների կեսերից գործում են երկրից դուրս: Նրանք բազմաթիվ պառակտումների և ներքին հակասությունների շրջան են անցել և մինչև 2000թ. բավական պասիվ էին: Պատճառը պայքարի շարունակության համար համապատասխան մախսապայմանների բացակայությունն էր: Երկրի ներսում նրանք չունեին ոչ մի հենարան, իշխանության գլխին ուժեղ, միասնական վարչակարգ էր, իսկ հասարակությունը, հոգնած քաղաքացիական պատերազմի տարիների տարածված ահաբեկչությունից, չէր ցանկանում սատարել արմատական իսլամական շարժումներին: Երկրից դուրս մույնպես ոչ մի օգնության ակնկալիքներ չկային: Սիրիայի հարևանները շահագրգռված էին երկրի կայունության պահպանման մեջ, իսկ պաղեստինյան և լիբանանյան իսլամական խմբավորումները Դամասկոսին դիտարկում էին իբրև գործընկեր, որը նրանց զգալի ֆինանսական և կազմակերպչական օգնություն է ցուցաբերում:

Նոր մախսազահի ինագուրացիայից հետո նկատվեց իսլամականների որոշակի ակտիվացում: Ամմիջապես համրաքվեից հետո, «Մահմեդա-

կան եղբայրներ» կազմակերպության նախագահ Ալի Սադրեդդին ալ-Բայանունին երկրի նոր ղեկավարությանը կոչ արեց արմատական քաղաքական բարեփոխումներ իրականացնել սիրիական հասարակությունում⁴։ Հետո նոր պայմաններում նոր իշխանությունների նկատմամբ վերաբերմունքի և ընդհանուր ռազմավարության մշակման նպատակով 2000թ. հոկտեմբերի 19-ին իսլամականները հանդիպեցին Վաշինգտոնում։ Հանդիպմանը, որը նախագահում էր Ալի Սադրեդդին ալ-Բայանունին, ներկա էին նաև «Մահմեդական եղբայրության» մեկ այլ ֆրակցիայի՝ Աղման Սաադեդդինի խմբավորման ներկայացուցիչները⁵։ Հավանաբար, այս հանդիպման ժամանակ որոշում ընդունվեց ՄԱՀ-ի նոր ղեկավարության հետ հարաբերությունների հաստատման վերաբերյալ։ Ցանկությունն այնքան մեծ էր, որ արվեց արդեն երկրորդ մասն առաջարկել, այն պայմաններում, երբ հորդանանյան Իսլամական գործողության ճակատի միջոցով ուղարկված առաջին դիմումը ոչ մի արձագանքի չարժանացավ Բաշար ալ-Ասսդի կողմից⁶։ Երկխոսության ևս մեկ փորձ ձեռնարկվեց 2001թ. մայիսին «Քաղաքական գործունեության ազգային պատվի պակտի» հռչակումով, որով «Մահմեդական եղբայրները» ճանաչում էին նոր իշխանությունների օրինականությունը և հայտարարում էին ժողովրդավարական գործընթացի սատարման մասին⁷։

ՄԱՀ կառավարությունն իր հերթին հստակ գիտակցում էր իսլամական շարժման իրական վտանգը և վարձում էր համապատասխան քայլեր ձեռնարկել։ Այսպես, տարբեր բնագավառներում բարեփոխումներ իրականացնելուց հետո, երիտասարդ նախագահը փորձեց որոշակի փոփոխություններ իրականացնել նաև իսլամական արմատական խմբերի հետ հարաբերություններում։ 2003թ. դեկտեմբերի վերջին Ազգային առաջադիմական ճակատի (ՄԱԾ) տարածաշրջանային կազմակերպությունների երրորդ համագումարի ժամանակ ճակատի աշխատանքներին նոր քաղաքական կուսակցությունների մասնակցության հարցի համատեքստում նորից քննարկվում է իսլամական կուսակցության ստեղծման գաղափարը իբրև իսլամական ծայրահեղականության երկընտրանք⁸։ Սա հստակ տեղավորվում էր ազգային և իսլամական արժեքների հակադրումից խուսափելու Սիրիայի ղեկավարության քաղաքականության մեջ։ Մշտապես ընդգծվում է, որ «իսլամական նախագիծը ազգային նախագծի երկընտրանք չէ» և հետևաբար առաջանում է Սիրիայում «օրինականորեն գործող իսլամական կուսացության» ստեղծման «հնարավորություն և անհրաժեշտություն»⁹։

Միաժամանակ փորձ կատարվեց նաև հաշտության եզրեր գտնել իսլամական ընդդիմության հետ։ Այսպես, 2004թ. օգոստոսին ՄԱՀ նախագահի և «Մահմեդական եղբայրների» ներկայացուցիչների միջև շփումներ կազմակերպվեցին, որոնք պետք է ցույց տային, որ երկիրը «հաղթահարել է 1980-ականների ճգնաժամը և նրա հետևանքները»։ Այս հանդի-

պումների կապակցությամբ Միքիայի խորհրդարանի պատգամավոր, իսլամական հետազոտությունների կենտրոնի նախագահ, իսլամական բարեփոխումների կողմնակից Մուհամմադ Հաբբաշը¹⁰ հայտարարեց, որ «իսլամական և ազգային շարժման միջև կապը երբեք այսքան ամուր չի եղել»: Կողմերը հստակորեն փորձում էին պայմանավորվածություններ ձեռք բերել: Այս գործընթացին զուգահեռ ներում շնորհվեց 250 քաղաքական բանտարկյալների, որոնց մեծամասնությունը նախկինում «Մահմեդական եղբայրներ» և Իսլամական ազատագրման կուսակցության անդամներն էին: Դա հնարավորություն տվեց Հաբբաշին հայտարարելու, որ երկրում այլևս չկան քաղբանտարկյալներ. նույնիսկ առաջարկել երկրից հեռացած արմատականներին տրամադրել Միքիա վերադառնալու իրավունք, ինչը ցույց կտա կայունության վերականգնումը և վախի մթնոլորտի բացակայությունը: Բանակցությունները, սակայն, ոչ մի արդյունք չտվեցին¹¹: Ավելին, հարաբերություններն ավելի լարվեցին, իսկ երբ Աբդել Հալիմ Խադդամը հանդես եկավ նախագահ Բաշարին քննադատող հայտարարություններով, «Մահմեդական եղբայրները» ողջունեցին նրա այս հայտարարությունը և սատարեցին նրան¹²:

Միքիական իշխանությունների և ընդդիմության այսպիսի կտրուկ օտարման և շփումների անհնարինության գաղտնիքը հավանաբար իսլամականների մեծ ներուժի և կառավարության կողմից դրա հստակ գիտակցման մեջ է: Աշխարհիկ ընդդիմության տկարությունը թույլ է տալիս Բաշար ալ-Ասադին իրեն հանգիստ զգալ¹³: Իսլամական ընդդիմությունը դիտարկվում է իբրև գործող իշխանությունների միակ հնարավոր երկրորդականը, և այս պայմաններում բնավ էլ զարմանալի չէ սիրիական իշխանությունների կոշտ դիրքորոշումը նրա հանդեպ: Իշխանությունների վերաբերմունքի մասին է վկայում, օրինակ, 2005թ. մայիսի 24-ին «Դամասկոսյան գարնան» ժամանակ բացված քաղաքական սալոններից վերջինի՝ Աթթասիի ակումբի փակումը և ութ անդամների ձերբակալումը: Իշխանությունները բավական համոզվածորեն էին ակումբի գործունեության նկատմամբ, նույնիսկ, երբ այնտեղ կազմակերպվում էին հանդիպումներ ընդդիմադիր գործիչների հետ և հնչում էր քննադատություն երկրի ղեկավարության նկատմամբ: Սակայն, երբ այս ակումբում ընթերցվեց Ալի Սադրեդդին Բայանունիի հրապարակային հայտարարությունը, իշխանությունները կտրուկ միջոցների դիմեցին¹⁴: Փաստորեն, իշխանությունները պատրաստ էին որոշակի քաղաքական ազատությունների, քանի դեռ դրանք չեն առնչվում իսլամականներին:

Միքիական իշխանություններն այսօր հասկանում են, որ ստիպված են քաղաքական նկատառումներով որոշակիորեն շահարկել իսլամական գործոցը և շատ դեպքերում սեփական նպատակներով օգտագործել իսլամականներին, սակայն նաև հստակ գիտակցում են դրա վտանգը և վերջիններիս վերահսկողությունից դուրս գալու հնարավորությունը:

Դրա օրինակ կարող են ծառայել ուրբաթօրյա աղոթքները, որոնք օգտագործվում են իշխանությունների սեփական քաղաքականության գաղափարական հիմնավորման համար, սակայն շատ հաճախ դրանք ԱՄՆ քաղաքականության քննադատության հետ մեկտեղ իսլամիստական քարոզչություն են իրականացնում, հայտարարելով, որ իսլամն է բոլոր խնդիրների միակ լուծումը, ինչը բառացիորեն կրկնում է «Մահմեդական եղբայրների» կարգախոսը¹⁵:

SUREN MANUKYAN
(IOS)

ISLAMIC MOVEMENT IN SYRIA IN 2000-2005

Syria's Muslim Brotherhood - banned for nearly 25 years - has been increasingly vocal recently in its criticism of the regime of President Bashar Assad. For example, it demanded the organization of free elections, cancellation of the state of emergency and dismantlement of special courts, warning that the ruling Baath Party would bear "sole responsibility" for the damage the country suffered if it failed to heed this call.

The Brotherhood's increasingly aggressive stance, coupled with developments in Lebanon and reports that the U.S. has held talks with Syrian opposition figures, has led speculation as to whether Assad will survive the current tumult.

The Brotherhood's statements were noteworthy in that they appeared to represent a shift in their approach during the past years, where they focused on engagement with the regime. When Bashar Assad took office in 2000, for example, the Brotherhood took steps to reach out to the new president. In May 2001, the group prepared a "National Honor Pact", accepting the democratic process and, for the first time, recognizing the regime's legitimacy.

The move appeared to pay off: In 2004, senior Syrian officials, including Assad, met with leaders who had ties to the Brotherhood. As Muhammad Habash, a Syrian parliamentarian, put it: "The commonalities between the Islamic movements and [the] national movement are stronger than at any time before". The signs were so promising, in fact, that this newspaper ran an article in May 2004 titled "Damascus, Brotherhood set to reconcile?". In the end, however, the negotiations appeared to fizzle, bringing the two sides no closer together.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Բաշար ալ-Ասադի կառավարման առաջին տարիներին տեղի ունեցած քարեփոխումների մասին մանրամասն տես՝ Ս.Մանուկյան, Բաշար ալ-Ասադի կառավարման առաջին չորս տարիների ընթացքում Սիրիայում տեղի ունեցած որոշ սոցիալական ե ներքին տեղաշարժերի շուրջ// Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հատոր XXIII, Եր., 2004:
2. Jacobson M., An Islamist Syria is Not Very Probable/Daily Star (Beirut), 29.04.2005, Исламский фундаментализм возрождается из пепла//

- Макфаркьюхер Н., "Нью-Йорк тайме", по www.sem40.ru, 30.10.2003, Ghattas K., Syria's uneasy truce with Islam// http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/3705861.stm
3. Միջին Արևելքի վերաբերյալ Կոսաչ Գ., Красный флаг над Ближним Востоком. М., 2001.
 4. Al-Hayah, 27.06.2000, al-Shark al-Awsat, 12.07.2000, 20.07.2000.
 5. A Muslim Brotherhood meeting in Washington DC? 19.10.2000 //MEIB.
 6. Al-Hayah, 27.06.2000, al-Shark al-Awsat, 12.07.2000, 20.07.2000.
 7. Jacobson M., An Islamist Syria is Not Very Probable//Daily Star (Beirut), 29.04.2005.
 8. Ахмедов В., Башар Асад – арабский лидер нового поколения// Сирия: проблемы внутриполитической стабильности и внешней безопасности (материалы круглого стола, 21 сентября 2004 г.) М., 2004, с. 9.
 9. Կոսաչ Գ., Баасисты Сирии: меняющаяся или неизменная партия?// Сирия: проблемы внутриполитической стабильности и внешней безопасности (материалы круглого стола, 21.09.2004) М., 2004, с. 75.
 10. Մուսուլմանական վերածնունդի դեպքում իսլամականության և քրիստոնեականության հարաբերակցությունը Heck P., Religious renewal in Syria: the Case of Muhammad al-Habash// Islam and Christian-Muslim Relations, vol.15, no.2, April 2004, pp. 185-207.
 11. No more Islamists in Syria prisons// Washington Times, 11, 08, 2004// www.washtimes.com/upi-breaking/20040811-101359-4798r.htm: Jacobson M., An Islamist Syria is Not Very Probable//Daily Star (Beirut), 29.04.2005.
 12. Badran T, Saudi-Syrian Relations after Hariri// Mideast Monitor, 2006, vol.1, no. 1.
 13. Blanford N., Syria opposition too weak to confront state// The Daily Star, 08.06.2005
http://www.dailystar.com.lb/article.asp?edition_id=10&categ_id=2&article_id=15728
 14. Blanford N., Syria opposition too weak to confront state// The Daily Star, 08.06.2005
http://www.dailystar.com.lb/article.asp?edition_id=10&categ_id=2&article_id=15728
 15. Исламский фундаментализм возрождается из пепла// "Макфаркьюхер Н., "Нью-Йорк тайме". 30.10.2003.